

Saksframlegg

Saksmappe:
2013/335

Saksbeh:
Camilla Skjerve-Nielssen og Dayton Gordley

Dato: 01.10.2013
Arkivkode:
323.3

Saksgang

Utvalg	Møtedato
Kultur- og nærmiljøkomiteen	16.10.2013
Barne- og ungekomiteen	15.10.2013
Bydelsutvalget	24.10.2013

Urban dyrking i Bydel Sagene □VK6, VB5 og VK7

Sammendrag:

Saken besvarer tre verbalvedtak om dyrking, VK6: Tilrettelegging for urban dyrking, VB5: Fremme dyrking i bydelens barnehager og VK7: Integrere dyrkingsaktivitet i helhetlig plan for parkforvaltning. Den består av to deler, hvor del 1 gir bakgrunnsinformasjon om dyrking generelt og dyrkingsaktiviteter i bydelen spesielt. Del 2 legger fram mulige tiltak i bydelen, innenfor temaene i de tre verbalvedtakene, og inneholder også en kartlegging av dyrkingsaktiviteter i barnehagene. Saken viser at det foregår en god del dyrkingsaktivitet i bydelen, i det private, frivillige/ideelle organisasjoner, barnehager og det offentlige. Interessen er økende, og det er behov for mer tilrettelegging. Bydelsdirektøren foreslår flere tiltak som kan bidra økt dyrkingsaktivitet, bl.a. plantekasser på offentlige plasser, inspirasjonseminar for barnehager og (fortsett) fokus på dyrkingsmuligheter i oppgraderingsprosjekter i parkene.

Bakgrunn for saken:

Bydelsutvalget fattet ved budsjettbehandlingen for 2013 følgende verbalvedtak:

VK6: Tilrettelegging for urban dyrking

Interessen for urban dyrking er økende i Oslo. Våren 2012 var det 600 på venteliste for parsell, nesten 60 % flere enn for to år siden. Presset er størst på sentrale parsellhager. Geitmyra har rundt 250 personer på venteliste og da 100 gratis parseller skulle deles ut i Bjørvika våren 2012 meldte 3790 sin interesse. I tillegg til å verne om og videreutvikle etablerte parsellhager som Geitmyra er det viktig å tilrettelegge for dyrkingsaktivitet på andre måter. Bydelsutvalget ber direktøren komme med en sak som ser på hvilke områder i bydelen hvor det kan tilrettelegges for parseller og hvordan ideelle organisasjoner, frivillige og andre befolkningsgrupper kan utvikle disse i samarbeid med bydelen.

VB5: Fremme dyrking i bydelens barnehager

Hagevirksomhet er en pedagogisk ressurs for økologisk, sosial og levende læring. De aller fleste barnehager i bydelen er miljøfyrtårnsertifisert, men i denne sertifiseringsordningen er det foreløpig ingen krav om dyrkingsrelatert aktivitet. Bydelsutvalget ber bydelsdirektøren om å lage en oversikt over barnehager i bydelen som er involvert i dyrkingsrelatert aktivitet, enten på barnehagens område eller på Geitmyra skolehage. Det bes om at det legges fokus på de gode eksempler og hvordan barnehager som enda ikke er involvert i dyrkingsprosjekter, men som kunne tenke seg å sette i gang kan lære fra de med erfaring og få inspirasjon til å sette i gang.

VK7: Integrere dyrkingsaktivitet i helhetlig plan for parkforvaltning

Bydelen har et mål om økt aktivitet og bruk av bydelens parker, og vektlegger i dette arbeidet medvirkning, folkehelseperspektivet, samt et sterkt miljøhensyn. Dyrkingsaktivitet har potensial til å spille en viktig rolle i en slik målsetning. Ikke minst med å legge til rette for inkluderende og meningsfulle fritidsaktiviteter for ungdom og i arbeidet for å skape gode bo og nærmiljø i bydelen. Bydelsutvalget ber om at bydelsdirektøren ser på muligheten for å integrere dyrkingsaktivitet i den overordnede strategi for drift, vedlikehold og utvikling av bydelens parker, og at det spesielt ses på hvordan dyrkingsrelatert aktivitet kan få en plass i utviklingen av Bjølsenparken og Harklous Plass.

Siden alle tre verbalvedtakene omhandler dyrking, vil de behandles og utkvitteres i samme sak.

Saksframstilling:

Denne saken består av to deler.

Del 1 gir bakgrunnsinformasjon om dyrking i byen i et historisk perspektiv, positive aspekter ved dyrking, offentlige planer og tiltak som fremmer urban dyrking i Oslo, eksisterende muligheter for dyrking i bydelen, samt grasrotbevegelsens dyrkingsaktiviteter i bydelen og Oslo for øvrig.

Del 2 er bydelsadministrasjonens vurdering av mulige tiltak i bydelen, som er delt opp i tiltak for øvrig befolkning (VK6), tiltak i barnehager (VB5) og tiltak som en helhetlig plan for parkforvaltning (VK7). Kapittelet om tiltak i barnehager inneholder også en kartlegging av barnehagenes dyrkingsaktiviteter.

1. BAKGRUNN

1.1. Dyrking i byen i et historisk perspektiv

Dyrking i byen og Sagene bydel har en lang historie. Det fantes skolehager og parseller på en rekke steder der det i dag er parkområder eller bygninger. På gamle flyfoto over bydelen kan man se at det var parseller langs Akerselva og flere andre steder i bydelen.

Dersom man ser på jordbruksstatistikk for Oslo i tiårene 1949-2011 i Tabell 1 under, ser man at jordbruksarealet har gått kraftig ned, fra 45 300 dekar i 1949 til kun 8 100 i 2011. Av dette var produktive åkrer og hager 23 600 dekar i 1949, og kun 4 400 i 2011. Dette gir et tydelig bilde på at det var mye vanligere å dyrke mat i egne hager og parseller før i tiden. Samtidig var det også selvsagt mer tilgjengelig areal enn det er nå, da byen har vokst og blitt fortettet.

Jordbruksstatistikk for Oslo 1949-2011 ¹									
Agriculture statistics for Oslo 1949-2011									
	1949 ²	1959	1969	1979	1989	1999	2009	2010	2011
Landareal i alt ³ i dekar	430 970	430 970	430 970	426 340	426 340	426 341	426 341	426 290	426 290
Av dette:									
Jordbruksareal i drift (dekar)	45 331	43 550	31 108	9 995	8 388	7 229	8 140	8 163	8 149
Antall gårdsbruk ⁴	12 129	21 206	23 138	30 060	61	37	26	28	29
<i>Jordbruksarealet etter bruk i dekar</i>									
Åker og hage	23 633	32 309	27 224	7 353	6 391	4 902	4 873	4 687	4 392
Av dette:									
Korn, ertre og oljevekster	7 749	9 426	5 863	6 308	5 501	4 590	4 309	4 229	4 044
Poteter	1 828	862	213	57	12	:	:	:	:
Grønnsaker	756	606	277	21	:	:	:	:	:
Andre vekster i åker og hage, samt brakk	13 171	21 149	20 713	962	877	312	558	451	4 034
Eng og kulturbeite	21 698	11 241	3 884	2 430	1 997	2 310	3 267	3 476	3 757
<i>Tallet på husdyr per 31. juli</i>									
Hester	1 111	211	176	144	97	162	231	257	262
Storfe	3 055	1 389	460	244	211	63	175	193	211
Sauer og geiter	210	333	311	228	37	116	190	246	246
Svin	5 944	4 273	709	58	24	:	91	5	11
Voksne høns	11 680	10 833	2 643	6 200	2 140	164	:	35	49
<small> 1 Tall fra jordbruks-/landbrukstellingene 1949-1999 og 2010, andre tall fra den årlige jordbruksstatistikken. Areal- og husdyroppgaver gjelder bruk med minst 5 dekar jordbruksareal t.o.m. 1989, f.o.m. og med 1999 alle aktive bruk. 2 Tallene gjelder for det tidligere Åker, totalarealet (landarealet) for hele den daværende kommunen. 3 Tall for landarealet i alt fra Statens Kartverk (tidl. Norges geografiske oppmåling). 4 Tall for antall gårdsbruk omfatter villahager t.o.m. 1979, for 1989 bruk med minst 5 dekar jordbruksareal i drift, f.o.m. 1999 alle aktive bruk. </small>									
Kilde: Statistisk sentralbyrå									

Tabell 1: Jordbruksstatistikk for Oslo 1949-2011¹

Figur 1-3 under viser bilder av noen områder som tidligere har blitt brukt til dyrking av mat i bydelen, henholdsvis Torshovdalen, Torshovparken og Bjølsen skole.

Foto: Ukjent

Oslo byarkiv

Figur 1: Dyrking i Torshovdalen. Ukjent dato. Foto: Ukjent. Hentet fra www.oslobilder.no

¹ Kilde: Oslo kommune, Statistisk årbok 2012. Tabell 4.18.

Foto: Ukjent

Oslo byarkiv

Figur 2: Dyrking i Torshovparken av lokalbefolkningen under krigen. Bildet er tatt i 1940. Fra 1942 ble parken delt opp i private parseller. Foto: Ukjent. Hentet fra www.oslobilder.no

Foto: ukjent person

Oslo Museum

Figur 3: Dyrking i Bjølsen skolehage, ved Bjølsen skole. 1912-13. Foto: Ukjent. Hentet fra www.oslobilder.no

Dyrking i skolehager har vært en viktig del av barns utdanning de siste hundre årene. Norges første skolehage ble opprettet av pioneren Marie Jørstad på Frogner i 1905 og var privat finansiert. Siden 1909 har Oslo kommune hatt egne skolehager.² Skolehagene ble først opprettet som en del av nasjonsbyggingen for et selvberget land, i tillegg til det pedagogiske formålet for å skape naturglede og forståelse, samt arbeidsomme og nyttige mennesker. Hagene var spesielt viktige for matforsyning og kosthold i forbindelse med krig og etterkrigstid. 1970- og 80-tallet var skolehagenes glanstid, og de bestod da av 250 mål jord, 90 engasjerte skoler og et budsjett på 3,5 millioner. Kommunen hadde én skolehagerektor, fire heltidsansatte gartnere og opptil 120 deltidsansatte skolehagelærere. På slutten av 80-tallet ble imidlertid alle bevilgninger til skolehagene kuttet, og alle ansatte ble oppsagt eller omplassert. Etter dette ble skolehagene drevet fram av frivillige, og deler av hagene ble leid eller lånt ut til private parseller. I 1993 ansatte kommunen igjen en leder for

² Kilde: Store Norske Leksikon. Artikkel om Marie Jørstad. Hentet 26.6.13 fra http://nbl.snl.no/Marie_J%C3%B8rstad/utdypning.

skolehagene, med et totalt budsjett på 400 000 (nå prisregulert til 850 000). Siden 1988 har mye skolehageareal og kompetanse gått tapt, og mer enn 60 % av skolehagene har blitt omdisponert til byggeformål de to siste tiårene. Kun 40 av 171 skoler i Oslo har i dag tilgang til skolehager.^{3 4}

1.2. Positive aspekter ved dyrking

Dyrking av mat og hagearbeid generelt har en rekke fordeler, spesielt innenfor helse og miljø. Disse er oppsummert i Vedlegg 1.

I tillegg er det økonomiske fordeler ved urban matproduksjon, ved at man slipper å kjøpe all maten man skal spise. Avhengig av plassering og organisering kan også dyrkingsområder være et forskjønnende element i bybildet, samt skape økt trivsel og nærmiljøengasjement. Det er et kjent innen byplanlegging at aktiviteter på bakkeplan kan redusere kriminalitet, da det gir økt liv og flere som holder øye med området.

I følge en landsomfattende undersøkelse gjort av Future Living i 2012, publisert i Aftenposten 8. juni i år, ønsker 66 % av personer i alderen 20-29 år og 73 % av personer i alderen 30-39 år seg hage i sin neste bolig.⁵ Bydelen har i lang tid arbeidet med å få flere store boliger i nye utbyggingsprosjekter, fordi 64 % av bydelens boliger er ett- og toroms leiligheter.⁶ Mangel på tilgang på større boliger regnes som hovedårsaken til at nesten 22 % av bydelens befolkning skiftes ut hvert år pga. inn- og utflytting.⁷ Resultatene fra Future Livings undersøkelse kan tyde på at også drømmen om hage bidrar til at mange flytter. Selv om drømmen om hage vel så mye kan være ønske om mer tumleplass for barna som et ønske om å drive med hagearbeid, kan tilgang til en hageflekk bidra til at stedstilknytningen forsterkes og at flere blir tilfreds med å bo i indre by.

1.3. Offentlige planer og tiltak for å fremme urban dyrking i Oslo

Byøkologisk program

Byøkologisk program 2011-2026 har følgende strategi/tiltak under mål 3 *Oslo skal ha en bærekraftig byutvikling, med miljøvennlige bygningsmiljøer og byrom*:

3.1.3

Kjøp og salg av eiendom skal bidra til bærekraftig byøkologi. Kjøp av eiendom skal brukes som virkemiddel for å oppnå målsetninger om sammenhengende grønnstruktur, parsell- og skolehager, åpning av vassdrag og sikring av allmenn tilgjengelighet til strandsonen.

Under mål 5 *Oslo skal bevare og styrke sin blågrønne struktur* er følgende mål/strategi vedtatt:

5.2.7

Sikre arealer til skolehager og parsellhager.

Landbruksplan for Oslo

Bymiljøetaten arbeider med en Landbruksplan for Oslo på bestilling fra Byrådsavdeling for miljø og samferdsel. I følge etaten vil landbruksplanen sannsynligvis komme på høring til våren.

Landbruk i byen seminar

Oslo kommune ved Bymiljøetaten arrangerte 27. mai et halvdagsseminar om landbruk i byen, hvor bydelsadministrasjonen var til stede. Deltakerne var representanter fra forskjellige grasrotinitiativer

³ Kilde: Haavie, S (2013) *Skolehagen* □visjoner og realiteter. Plan 2/2013.

⁴ Kilde: Jolly, L. og Leisner M. (2012) *Skolehager i Oslo og Akershus 2012* □status og utfordringer. Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Landbruksavdelingen. Rapport 1/2012.

⁵ Kilde: www.aftenposten.no. *Syv av ti unge drømmer om hage*. Publisert 8.6.13. Hentet 28.6.13.

⁶ Kilde: SSB. Folke og bolig tellingen 2011. Tabell laget på www.ssb.no + egen utregning i prosent.

⁷ Kilde: Oslo kommune, Statistisk årbok 2012.

som driver med urban dyrking, samt andre kommunale instanser. Diskusjonsdelen på seminaret skal danne grunnlag for Oslos landbruksplan.

URBACT nettverket

Oslo kommune ved Bymiljøetaten er med i nettverket Sustainable Food in Urban Communities, som er finansiert av EUs regionale utviklingsfond og medlemsstatene. Ti europeiske byer er med i nettverket. I Oslos lokale nettverk er Bydel Sagene involvert, samt en rekke andre organisasjoner, både offentlige og frivillige/ideelle, samt privatpersoner. Resultatet fra prosjektet skal være en handlingsplan for bærekraftig mat i Oslo.

Bymiljøetaten □ park i Konows gate

I juni 2013 ble det satt i stand 55 midlertidige parsellhager i Konows gate 40 for å markere at Bymiljøetaten regulerer eiendommen til park. Alle beboerne i nabolaget uten hage fikk på forhånd ønske seg en parsell. Parsellene er laget av pallekarmer på 2 m² hver, og ble satt i stand på dugnad. Dette er det eneste nye parsellhageprosjektet administrasjonen kjenner til som er satt i gang i regi av kommunen.

1.4. Eksisterende dyrkingsområder i og i nærheten av bydelen

Teksten under beskriver eksisterende dyrkingsområder og □ muligheter for bydelens innbyggere.

Parsellhage og skolehage

En parsellhage er et definert landområde som blir leid eller lånt ut av landeieren til privatpersoner. Vanligvis er det flere parseller samlet på ett sted, og parselldyrkerne kan organisere seg i et parsellhagelag. En parsellhage har vanligvis tilgang til vann og kompost. Området er vanligvis inngjerdet og stengt for uvedkommende, i det minste på natten. I Oslo er det mest vanlig at området eies av kommunen og leies ut rimelig på årsbasis til privatpersoner.

En skolehage er et område hovedsakelig avsatt til dyrking for elever i skolen, og har allerede blitt beskrevet en god del tidligere i saken.

Per 2008 fantes det 20 skolehager, 16 parsellhager og 4 kombinerte skole- og parsellhager i Oslo.⁸

Rett over bydelsgrensen i Uelands gate / Kierschows gate ligger *Geitmyra skolehage*, som eies og driftes av Oslo kommune. Geitmyra skolehage ble etablert i 1909, er landets største og eldste gjenværende skolehage og sentrum for skolehagedriften i resten av Oslo. Skolehagen er på over 40 mål og har parseller for skoler, barnehager, organisasjoner og privatpersoner. 17 skoler og aktivitetsskoler, ni barnehager og 140 privatpersoner har i dag parsell på området. I tillegg har Aktivitetshuset Prinsen, Omstilling Sagene, Utviklingssenteret i Bydel Sagene, Marihønene 4-H, Geitmyra matkultursenter for barn og Spiren hvert sitt dyrkingsfelt og Oslo og omegn økologiske hagebrukslag har en egen demonstrasjonshage. I tillegg til parsellene finnes flere hundre frukttrær på eiendommen, i tillegg til birøtterlag, høner og duer. Våren 2013 stod 340 privatpersoner på venteliste, med en beregnet ventetid på ti år. Området står åpent på dagtid gjennom hele sommersesongen.^{9 10}

Kolonihage

Kolonihagene i Oslo ble etablert som et tilbud til de innbyggerne som ikke hadde tilgang til egen hage. Kolonihagene består av en liten hytte og en hage, som opprinnelig ble brukt til å dyrke mat i. Nå kan alle som har fast bosted i Oslo stå på venteliste for å få overta en kolonihage, og det er 10-20 års ventetid. Kolonihagene er inngjæret, men har åpen port på dagtid i sommersesongen. Parsellene

⁸ Kilde: Presentasjon fra Oslo kommune Plan- og bygningsetaten, på Landbruk i byen seminar 27.5.13.

⁹ Kilde: Nettstedet www.parsellhager.no, drevet av Siri Haavie.

¹⁰ Kilde: Haavie, S (2013) *Skolehagen □ visjoner og realiteter*. Plan 2/2013.

leies av Oslo kommune, mens hyttene er privateid. Hyttene kan selges videre for opptil kr 270 000 (makspris som fastsettes av styret) til de som står øverst på ventelista.¹¹

Hjemmets kolonihager ligger i Bydel Sagene mellom Bjølsenparken og Voldsløkka, og ble opprettet i 1912 av direktør for ukebladet «Hjemmet» Ole Sundø. Området var tidligere en del av Bjølsen gård, men eies nå av Oslo kommune. I dag består kolonihagen av 109 hytter på rundt 40 m² inklusive bod og veranda. Området har også et forsamlingshus, og en kafé som er åpen for alle hver søndag i sesongen. Alle hyttene har en hage på 200-400 m², hvor noen av kolonistene dyrker nyttevekster, mens andre fokuserer på prydvekster.

Private gårder

En rekke borettslag og sameier driver med dyrkingsaktivitet i sine private bygårder. Nylig har også bydelen tilrettelagt for dyrking av nyttevekster i gårdsrommet til den kommunale gården i Dannevigsteien, i et medvirkningsprosjekt med gårdens beboere.

Frivillige/ideelle organisasjoner

En rekke frivillige/ideelle organisasjoner i og rundt Sagene bydel driver med dyrking. Disse er Omstilling Sagene, Trivoli hager, Den Grønne Spiren, Oslo og omegn økologiske hagebrukslag og Geitmyra matkultursenter for barn. Tiltakene de har igangsatt beskrives nærmere under kapittel 1.5.

1.5. Grasrotbevegelse for urban dyrking

De siste årene har interessen for urban dyrking vokst blant publikum, og en rekke initiativer og tiltak har sprunget opp fra «grasrota» Under er en beskrivelse av de tiltakene som allerede finnes i og ved bydelen, samt kort om noen andre tiltak i Oslo.

Tiltak i / ved Sagene bydel:

Omstilling Sagene

Den lokale, frivillige organisasjonen Omstilling Sagene har flere dyrkingsaktiviteter i bydelen, og holder også en rekke kurs innen temaet. Organisasjonen har en egen mat- og dyrkingsgruppe, hvor alle som er interessert i dyrking kan være med. Til nå har alle som er en del av gruppa fått tilgang til dyrkingsområder. På Geitmyra skolehage har de fem små parseller som deles mellom de aktive i gruppa, samt en større «årlig parsell» som blir pløyd opp hvert år.

Omstilling Sagene laget i 2012 et dyrkingsområde i Torshovgata barnehage, som barna kunne være med å dyrke i og høste fra.

Omstilling Sagene tar vare på bydelens permakulturbed på Gråbeinsletta og i Bjølsenparken, som en byteavtale med bydelen for å låne lokaler på Sagene samfunnshus.

Organisasjonen laget sommeren 2012 og 2013 en hage i en biltilhenger, som en respons til mangel på dyrkingsområder i byen og et ønske om å etablere flere grøntområder. Siden tilhengeren er et registrert kjøretøy, kan den parkeres på offentlig gateparkering på lik linje som en bil. Tilhengerhagen blir plassert forskjellige steder rundt om i bydelen gjennom sommersesongen. I tilhengerhagen vokser det for det meste spiselige blomster, krydderurter og noen grønnsaker. Omstilling Sagene fikk mye oppmerksomhet for tilhengerhagen både fra media og publikum generelt. Responsen de fikk var stort sett meget positiv, og folk satte pris på dette grønne innslaget i bybildet. I 2012 fikk tilhengerhagen diplom i Oslo kommunes premiering av hager og grøntanlegg.

---

¹¹ Kilde: www.oslokolonihager.no.

Figur 4: Tilhengerhagen til Omstilling Sagene. Foto: Omstilling Sagene.

Trivoli hager - Vøyenvollen park

En gruppe beboere i bydelen har sommeren 2013 tatt initiativ til å lage en kjøkkenhage i Vøyenvollen park, som et prøveprosjekt i samarbeid med Bymiljøetaten som drifter av parken. Prosjektet ble støttet økonomisk av Bydel Sagenes Grønne midler. Formålet er i første omgang å skape aktivitet i parken og vekke interesse for økologisk dyrking i byen.

Kjøkkenhagen består av 12 dyrkekasser med gjenbrukte pallekarmer. Disse inneholder bl.a. poteter, tomater, mais, sukkererter, squash og et utvalg av urter og diverse blomster.

Responser fra publikum har vært overveldende positiv og grønnsaker har blitt høstet av forbigående gjennom hele sommeren. Til tross for tungt trafikkerte omgivelser har kjøkkenhagen bidratt til å fremheve området og bydelens beboere bruker parken i langt større grad enn før.

Figur 5: Vøyenvollen park. Foto: Tatiana de Seves

Oslo og omegn økologiske hagebrukslag

Oslo og omegn økologiske hagebrukslag er OIKOS Oslo og Akershuslokallag har en stor demonstrasjonshage på Geitmyra, som er åpen for alle å være en del av. I tillegg arrangerer de kurs, seminarer og møter om økologisk dyrking, deltar på stand, arbeider med skoler og barnehager, har veiledningstelefon, frukt og bærgruppe, arbeider med salg av økologisk mat med mer. Bydel Sagenes Grønne midler støttet våren 2013 organisasjonens arbeid med dyrkingsaktiviteter for barnehager i bydelen.

Den Grønne Spiren

Den Grønne Spiren er en medlemsorganisasjon som fokuserer på psykisk og fysisk velvære i sammenheng med dyrking. Deres mål er å skape et fellesskap, og en arena for felles læring, felles skapende, felles ansvar og medvirkning. Organisasjonen har en stor parsell på Geitmyra skolehage og holder også kurs for sine medlemmer.

Geitmyra matkultursenter for barn

Geitmyra matkultursenter for barn ligger på gamle Geitmyra gård i Bydel St. Hanshaugen, i Tåsenveien som går gjennom Nordre Gravlund. Senteret er en stiftelse som ble opprettet i 2011. På deres nettside står det følgende: Vårt mål er å bidra til at så mange barn og unge som mulig blir glade i mat som gjør dem godt. Vi underviser derfor barn om råvarer, råvareopprinnelse, smak og matkultur gjennom mat- og helseundervisningen i grunnskolen, aktivitetsskolen/sfo fritidskurs og åpen gård-arrangementer. Vi gjennomfører aktivitetene våre gjennom midler vi søker om fra offentlige og private aktører.¹² De har egne dyrkingsfelt på gården og på Geitmyra skolehage, og har også høner. Bydel Sagenes Grønne midler har i 2013 støttet åpen gård arrangementet Vårens villskap og økologisk dyrkingskurs for barn.

¹² Kilde: www.geitmyra.no. Organisering. Hentet 27.6.13.

Byomfattende tiltak:

- **MAJOBØ**, eller Mat og jord der du bor, er en nettverksorganisasjon som motiverer til dyrking ved å skape et landsomfattende nettverk av kjøkkenhagedyrkere.
- **ByBi** er Norges første urbane birøkterlag, som ønsker å motivere til urban bi-entusiasme gjennom etablering av nye bigårder, nettverksbygging og informasjonsformidling. De jobber for økt produksjon av økologisk honning og bie-produkter. I 2013 ligger fokuset på Oslo og omegn.

2. VURDERING AV MULIGE TILTAK I BYDEL SAGENE

Del 1 viser at det foregår en god del dyrkingsaktivitet i og ved Sagene bydel, både i regi av kommunen og frivillige/ideelle organisasjoner. Interessen er økende, og administrasjonen mener det derfor bør tilrettelegges for mer dyrkingsaktivitet. Dyrking kan, som beskrevet i kapittel 1.2 og Vedlegg 1, bidra med mange ulike tjenester til bymiljøet og befolkningen. I tillegg kan områder tilrettelagt for dyrking bidra til et variert aktivitetstilbud og være et forskjønnende element i bybildet.

Samtidig er det viktig å etablere enkelte retningslinjer for hvor og hva slags type dyrkingsaktivitet det skal legges til rette for. Administrasjonen ønsker ikke en privatisering av det offentlige rom eller reduksjon av tilgang på friområder. Det er viktig at dyrkingsområdene er visuelt attraktive og at de blir stelt og holdt ved like.

Administrasjonen har i forbindelse med forberedelsene til denne saken vært i kontakt med Seattle Department of Neighborhoods, som er en av verdens mest aktive kommuner når det gjelder tilrettelegging for dyrking i byen. En representant fra kommunen som arbeider med disse tiltakene var i Oslo i juni og administrasjonen fikk da muligheten til å møte henne og høre mer om hvordan kommunen organiserer dyrkingsaktivitet. Dette samarbeidet har vært til stor hjelp for administrasjonens utarbeidelse av forslag.

Seattle Department of Neighborhoods har siden 1973 drevet et tiltak som heter P-patch Community Gardening Program¹³. Dette er et samarbeid mellom kommunen og privatpersoner, hvor kommunen legger til rette for dyrking på offentlige områder, mens privatpersoner gjør arbeidet på dugnad. Publikum kan adoptere et dyrkingsområde, og er da ansvarlig for parsellen og alt nødvendig utstyr og materiale. Dersom parsellen ikke blir vedlikeholdt, vil den (etter advarsler) bli overført til noen andre. Kommunen gir opplæring i hvordan man kan starte et hageag med styre og ansvarsoppgaver, og legger til rette for dugnad og bli kjent kvelder i vårsesongen. Ellers er det opp til hageagene å organisere og styre parsellhagen selv på frivillig basis. Parsellene varierer i størrelse mellom 4 m² og 40 m². Til sammen har Seattle 81 parsellhager, fordelt på 2650 individuelle parseller og over 6000 personer.

2.1 Tiltak for publikum generelt

Plantekasser

Bydelsdirektøren foreslår å opprette et prøveprosjekt med adopterte plantekasser i bydelen, inspirert av P-patch programmet i Seattle. Dette betyr at små trekasser til dyrking blir plassert på egnede steder rundt om i bydelen. Interesserte beboere i nabolaget kan adoptere kassen, og dermed ha ansvaret for dyrking, vedlikehold og innhøsting.

Dyrking i plantekasser har en rekke fordeler:

- De kan være små i størrelsen (f.eks. 1 x 1 m). Små kasser er mindre krevende å holde i stand, og man kan bringe med seg vann ved behov. Man kan lett ta med seg avfallet som lukes bort.

¹³ Mer informasjon om P-patch finnes her: <http://www.seattle.gov/neighborhoods/ppatch/gardening.htm>

Det er derfor ikke nødvendig med infrastruktur som innlagt vann og avfallsbeholdere. Det er også lettere for nybegynnere å begynne med et lite område.

- Fordi kassene er høyere enn bakkenivå (ca 50-60 cm) slipper man å sitte på bakken når man skal luke og er derfor bedre tilgjengelige for alle.
- Man kan lage et dreneringssystem med sandjord i bunnen, som gjør at kassene holder på fuktigheten uten at jorda blir ødelagt.
- Kasser blir varmet opp av sola og har derfor ofte bedre forutsetninger for god avling enn om man dyrker rett i jorda.
- Kassene kan plasseres på hvilket som helst underlag.
- Kassene kan lett fjernes eller flyttes dersom prosjektet eller plasseringen ikke er vellykket.
- Siden kassene er av tre kan de dekoreres med maling.

*Figur 6: Plantekasser laget av pallekarmer, på Herligheten i Bjørvika.
Foto: Christoffer Olavsson Evju, hentet fra Flickr.*

*Figur 7: Plantekasser laget av pallekarmer, på Herligheten i Bjørvika.
Foto: Christoffer Olavsson Evju, hentet fra Flickr.*

Bildene over viser plantekassene som ble laget for Herligheten parsellkollektiv i Bjørvika. Det ble da brukt pallekarmer. Fordelen med pallekarmer er at de kan flatpakkes ved transport, og de kan kjøpes brukt til en rimelig penge.

Kassene kan for eksempel plasseres på mindre brukte steder i parker, plasser og andre friområder, og langs kanten på brede fortau. Kassene kan males eller beises i samme farge og med bydelens logo, og kan på denne måten være et identitetsskapende element for bydelen og bydelens innbyggere. I tillegg vil kassene forhåpentligvis bidra til å skape et vakrere og grønnere bybilde. Det er svært viktig at kassene og bedene blir vedlikeholdt og holdt pene, siden de skal stå på et offentlig sted.

Adopsjonssystemet kan fungere på følgende måte:

- Bydelen annonserer prosjektet i media og velger ut personer som kan adoptere kassene (heretter kalt *dyrkeren*).
- Dyrkerne velges ut i forhold til nærhet til kassene fra bosted, i tillegg til loddtrekning.
- Bydelen og dyrkeren inngår en skriftlig avtale om vilkårene for adopsjonen.
- Kassene er nummerert, og bydelen fører liste over alle kassene, hvor de er plassert og hvem som har ansvaret.
- Et skilt på kassen beskriver prosjektet, og har kontaktinformasjon til bydelen. Publikum kan da melde fra dersom man ønsker å stå på venteliste for en kasse eller observerer dårlig vedlikehold, hærverk eller lignende.
- Dersom kassen ikke blir vedlikeholdt mister man retten til kassen og den vil bli overført til neste person på ventelista.
- Dyrkeren har ansvaret for valg og innkjøp av frø og planter, vanning, lusing og innhøsting. Bydelen bør stille med jord ved oppstart, men deretter vil dyrkeren selv bytte ut jorden ved behov.

Bydelsadministrasjonen ønsker i tillegg å legge til rette for å skape et nettverk mellom dyrkerne, ved å invitere til en samling på vårparken. Dette er viktig for at dyrkerne skal kunne dele kunnskap, bytte frø og hjelpe hverandre med vanning og lusing ved behov. Det er også en mulighet for dyrkerne å bli kjent med kontaktpersonene i administrasjonen, slik at de kan gi tilbakemeldinger om prosjektet. De frivillige/ideelle gruppene som driver med dyrking i bydelen kan også bli invitert, for å bidra med kunnskap og for å inkludere de nye dyrkerne i sine nettverk.

Finansiering

En plantekasse bestående av to stk pallekarmer, to typer jord inklusiv levering, fiberduk til bunnen, maling og malingsutstyr, vil koste ca kr 500,- eks. mva. Administrasjonen mener at dersom et pilotprosjekt skal opprettes vil det være tilstrekkelig å begynne med 20 plantekasser, som da vil koste ca kr 10 000,- totalt. I tillegg kommer administrasjonens ekstraarbeid med innkjøp, arrangering av dugnader, kontraktinngåelse og oppfølging.

Bydelen har mulighet til å bekoste selve plantekassene som en del av eksisterende budsjetttrammer. Det administrative arbeidet for pilotprosjektet kan inkluderes som en del av bydelens parkforvaltning. Siden parkforvaltningen holder til på Sagene samfunnshus vil dyrkingsprosjektet styrke husets miljøprofil, i tillegg til administrasjonens kontakt med befolkningen som en del av arbeidet med bærekraftig utvikling.

Plassering

Bydelsadministrasjonen foreslår å plassere plantekassene på forskjellige steder i bydelen, slik at de blir mer synlige og til glede for flere. Erfaring fra andre dyrkingstiltak i Oslo tilsier at det ikke er nødvendig å gjerde inn små dyrkingsområder. Det er som nevnt ikke ønskelig fra administrasjonens side å gjerne inn deler av offentlig grunn. Utprøving av sikkerheten til kassene mot hærverk må være en del av risikoen ved å etablere et pilotprosjekt.

Det bør være minst fire kasser på samme lokalitet, slik at det kan opprettes kontakt mellom dyrkerne på hvert område. I første omgang bør det for enkelhetens skyld velges områder som bydelen selv forvalter. Dersom pilotprosjektet videreføres og utvides, vil det kunne kartlegges mulige plasseringer som også andre etater forvalter. Tabell 2 og Figur 8 under viser mulige lokaliteter for plantekassene. Grunnen til at det ikke er foreslått noen steder for plantekasser på Sandaker er at bydelen ikke forvalter noen friområder her. De ulike lokalitetene vil bli vurdert nærmere dersom pilotprosjektet skal realiseres.

Tabell 2: Mulige plasseringer til plantekasser			
Nr	Navn	Beskrivelse	Eier / forvalter
1	Bjølsenparken	Barnepark i Bjølsenparken.	Omsorgsbygg ☐ overføres til BSA
2	Torshov kirkepark	Gressbelagt område vest for Torshov kirke. Må klareres med kirken.	Bydel Sagene
3	Sagene kirkepark	Grusplass mellom fontenen og kirken.	Bydel Sagene
4	Torshovparken	Asfåltedel i søndre ende av parken.	Bydel Sagene
5	Iladalen	Langs kanten av grusplassen i parken.	Bydel Sagene
6	Johan Sverdrups plass (nord)	Langs Vogts gate.	Bydel Sagene

Figur 8: Kart over mulige lokaliteter for plantekasser

2.2 Tiltak i barnehager

Alle barnehager i Norge er pålagt å følge *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Rammeplanen har et eget kapittel om natur, miljø og teknikk, som har som mål at barn skal få en begynnende forståelse av betydningen av en bærekraftig utvikling. Kapittelet er gjengitt i Boks 1 under.

Boks 1

3.4 Natur, miljø og teknikk

Naturen gir rom for et mangfold av opplevelser og aktiviteter til alle årstider og i all slags vær. Naturen er en kilde til skjønnhetsopplevelser og gir inspirasjon til estetiske uttrykk. Fagområdet skal bidra til at barn blir kjent med og får forståelse for planter og dyr, landskap, årstider og vær. Det er et mål at barn skal få en begynnende forståelse av betydningen av en bærekraftig utvikling. I dette inngår kjærlighet til naturen, forståelse for samspillet i naturen og mellom mennesket og naturen.

Gjennom arbeid med natur, miljø og teknikk skal barnehagen bidra til at barna

- opplever naturen og undring over naturens mangfoldighet
- opplever glede ved å ferdes i naturen og får grunnleggende innsikt i natur, miljøvern og samspillet i naturen
- får erfaringer med og kunnskaper om dyr og vekster og deres gjensidige avhengighet og betydning for matproduksjon
- lærer å iakttå, undre seg, eksperimentere, systematisere, beskrive og samtale om fenomener i den fysiske verdenen
- erfarer hvordan teknikk kan brukes i leken og hverdagslivet

For å arbeide i retning av disse målene må personalet

- ta utgangspunkt i barnas nysgjerrighet, interesser og forutsetninger og stimulere dem til å oppleve med alle sanser, iakttå og undre seg over fenomener i naturen og teknologien
- i tale og handling fremme en forståelse for bærekraftig utvikling og velge litteratur og aktiviteter som fremmer en slik forståelse
- inkludere friluftaktiviteter og utelek i barnehagens hverdagsliv
- nytte nærmiljøets muligheter for at barna kan iakttå og lære om dyr, fisker, fugler, insekter og planter
- la barn få innsikt i produksjon av matvarer
- gi barna begynnende kunnskap om fødsel, vekst, aldring og død
- bygge på og videreutvikle barnas erfaringer med tekniske leker og teknikk i hverdagen

Mange barnehager bruker derfor dyrking som en metode for å oppfylle disse fastsatte målene, spesielt de som inkluderer å gi barna en forståelse av og innspikt i veksters betydning for matproduksjon, men også andre punkter som opplevelse og undring over naturens mangfoldighet, samspillet i naturen, og lære om dyr, insekter og planter.

Administrasjonen har gjennomført en kartlegging av dyrkingsaktiviteter i bydelens barnehager. Resultatene ligger i Vedlegg 2, og oppsummeres i teksten under.

Alle barnehagene ble oppringt og spurt følgende spørsmål:

- Driver barnehagen med dyrkingsaktiviteter?
- Hvis ja: Er dette inne, ute på egen eiendom og/eller på skolehage?
- Hvordan fungerer dette?
- Hvis nei: Hvorfor driver ikke barnehagen med dyrkingsaktiviteter?
- Er dere noe dere kunne trenge hjelp til for å enklere kunne drive/begynne med dyrkingsaktiviteter? (For eksempel oppstartshjelp, økt kunnskap, materialer eller annet.)

Administrasjonen oppnådde kontakt med 33 av 33 barnehager. Kartleggingen viser at 27 av disse driver med en eller annen form for dyrkingsaktivitet, enten det er inne, ute på egen eiendom, på Geitmyra eller andre steder. Syv av barnehagene driver kun med dyrking innendørs. 20 barnehager driver med dyrking utendørs, enten det er i bed, bær- og frukthage, på parsell på Geitmyra eller en kombinasjon av disse. 11 av barnehagene har parsell på Geitmyra og 11 har dyrkingsbed på egen eiendom.

Det er et stort spenn av graden av fokus på dyrking. Noen oppgir at de kun dyrker litt karse til påske, mens andre, f.eks. Margarinfabrikken, har drivhus, kjøkkenhage, frukttrær, bærbusker, parsell på

Geitmyra og driver med oppal inne. Etter administrasjonens oppfatning er omfanget av dyrkingsaktiviteter avhengig av flere faktorer, som avstand til Geitmyra, plass og egnethet på eget uteområde, tid/kapasitet, og ikke minst interesse og kunnskap hos de ansatte.

De fleste som driver med dyrking synes dette går greit, men så og si alle nevner at framdriften er meget avhengig av interesse og kunnskap hos personalet. Noen barnehager er også avhengig av hjelp fra foreldrene.

For enkelte barnehager er det uaktuelt å drive med dyrkingsaktiviteter på grunn av organisatoriske årsaker. Dette gjelder tre av barnehagene. I tillegg er det to barnehager som er helt nye og som derfor ikke har hatt tid til å ta stilling til saken.

En del av barnehagene stilte seg positive til å få hjelp og støtte fra bydelen til oppstart eller videreutvikling av dyrkingsaktiviteter, dersom dette ville bli aktuelt. 15 barnehager hadde behov for å øke sin kunnskap om dyrking og ni ønsket seg hjelp til tilrettelegging og anlegging av dyrkingsområde, plantekasser eller liknende. Tre barnehager hadde behov for økonomisk støtte til innkjøp av frø, jord og redskaper. En barnehage ønsket seg spesielt en kompostbinge.

Tiltak for økt dyrkingsaktivitet i barnehager

Inspirasjonsseminar

En mulighet til å få flere barnehager i gang med dyrkingsaktiviteter kan være et inspirasjonsseminar, hvor representanter fra barnehagene får framvist gode eksempler og ideer fra andre barnehager som allerede bruker dyrking som en del av sine pedagogiske opplegg. Det kan inviteres ideelle organisasjoner som jobber med/fremmer økologisk dyrking, og som kan bistå med faglig kunnskap og inspirasjon. Dette kan for eksempel være Oslo og omegn økologiske hagebrukslag, Miljøagentene og MAJOBØ.

Oslo og omegn økologiske hagebrukslag har søkt om Grønne midler til å holde et seminar om kjøkkenhager i barnehager. Dette seminaret kan fungere som en inspirasjon for barnehagene. Administrasjonen forslår å gi støtte til tiltaket i sak om tildeling av Grønne midler, som legges fram for BU i oktober.

Oppstartshjelp og videreutvikling

Oslo og omegn økologiske hagebrukslag har i år fått tilskudd fra Grønne midler til å etablere kjøkkenhager i barnehager, samt å inkludere barnehagene i aktiviteter på Geitmyra skolehage. Bydelsadministrasjonen har i sak om tildeling av Grønne midler foreslått å videreføre denne ordningen til neste år, slik at ytterligere tre barnehager kan få oppstartshjelp.

I tillegg er det i sak om tildeling av Grønne midler foreslått at seks barnehager får meitemarkkompostbeholdere, som en del av et pedagogisk opplegg designet av en grønn gründer Dette kan være et videreutviklingstiltak for de barnehagene som allerede driver med dyrkingsaktivitet utendørs.

Bydelen har utover dette ikke egne ressurser til å tilby barnehagene oppstartshjelp, men er positive til samarbeid med andre aktører.

Et skritt videre - Grønt Flagg sertifisering

For å oppholde og utvide dyrkingsaktiviteter i bydelens barnehager, kan deltakelse i Grønt Flagg nettverket være aktuelt.¹⁴ Mange av bydelens barnehager er allerede Miljøfyrtårnsertifisert, og satser på miljøvennlig drift og et godt arbeidsmiljø. Dette er positivt og bør videreføres. Grønt Flagg er

---

¹⁴ For mer informasjon om Grønt Flagg, se her: <http://fee.no/?pageslug=hva-er-gront-flagg-4399>

forskjellig fra Miljøfyrtårn ved at det handler om miljøundervisning, og er spesifikt rettet mot barnehager og skoler. I Norge finnes det over 900 skoler og barnehager, fordelt på 17 fylker og 90 kommuner, som deltar i Grønt Flagg nettverket. Deltakelsen åpner mulighetene for direkte samarbeid med andre barnehager i Norge og internasjonalt.

Grønt Flagg sertifiserte barnehager velger årlige miljøtemaer som de jobber med gjennom praktiske prosjekter. Temaer som tas opp inkluderer avfall, energi, biologisk mangfold, fysisk aktivitet, sunt kosthold, kjøkkenhage og økologisk mat, skogen, klima, uteskole og vann.

Grønt Flagg programmet finnes ikke i Oslo, og det er derfor en anledning for barnehager i Sagene bydel til å være piloter innenfor miljøopplæring i Oslo. Dette er imidlertid et tiltak barnehagene selv må ta initiativ til å være med på, fordi det er avhengig av tid og ressurser i hver enkelt barnehage.

2.3 Tiltak som en del av helhetlig plan for parkforvaltning

Bydelens politiske ledelse og administrasjonen arbeider nå med en ny strategisk plan for bydelen. Før denne planen er ferdig og vedtatt er det lite hensiktsmessig å utarbeide en helhetlig plan for parkforvaltning, fordi sistnevnte må være underordnet Strategisk plan og følge de målene og strategiene som blir fastsatt der.

Administrasjonen vil her opplyse om fremgangen til de største pågående prosjektene innenfor parkforvaltningen, og hvordan det blir arbeidet med og lagt til rette for dyrkingsaktiviteter i disse.

Utvikling av Bjølsenbanen

Bydelsadministrasjonen arbeider med et prosjekt som går ut på å oppgradere Bjølsenbanen, grusplassen mellom Bjølsenparken og Bjølsen skole, til en møteplass med mange forskjellige aktiviteter. Som en del av planen er det lagt inn plantekasser, som kan vedlikeholdes av Bjølsen skole, barnehagene i området og/eller beboere. Gjennomføringen avhenger av eksterne tilskudd, og det søkes om dette fortløpende.

Utvikling av Haarklous plass

Friområdet Haarklous plass på øvre Torshov/Sandaker er nå under utvikling. En viktig del av denne prosessen er medvirkning fra publikum, slik at de som bor i området vil få eierskap til parken. Dette vil øke bruken og bidra til å redusere hærverk på kommende installasjoner. Bydelsadministrasjonen ønsker ikke å legge føringer for hva som skal være i parken før denne prosessen er ferdig. Dersom det innkommer forslag om dyrkingsområder vil bydelen forsøke å legge til rette for dette.

Overtakelse av barneparkene

BU-saken om overtakelse av barneparkene ble behandlet i september. Som en del av forslaget fra bydelsadministrasjonen var at den tidligere barneparken i Bjølsenparken kunne bli lagt til rette for dyrkingsaktiviteter. De tidligere sandkassene i parken vil kunne fungere ypperlig som dyrkingsområder dersom sanden blir byttet ut med jord. BU stilte seg positiv til dette forslaget.

Øke andelen nyttevekster i bydelens parker

Bydelen forvalter som kjent 21 offentlige friområder, hvorav 17 av disse er parker. Bydelen forvalter imidlertid ingen trær □ de er det Bymiljøetaten som har ansvaret for. Likevel kan det være mulig å tenke nyttevekster når man skal erstatte f.eks. busker og hekker, og plante lettstelte flerårige bærbusker som rips, solbær eller stikkelsbær.

Bydelsadministrasjonen ønsker å vinne erfaring med disse prosjektene, før man eventuelt gjennomfører ytterligere dyrkingsaktiviteter i parkene.

Forslag til vedtak:

1. Bydelsutvalget tak saken om urban dyrking i Bydel Sagene til orientering og anser VK6, VB5 og VK7 som utkvittert.
2. Bydelsutvalget ber administrasjonen om å gjennomføre det foreslåtte pilotprosjektet med 20 plantekasser på offentlig grunn.
3. Bydelsutvalget tar kartlegging av dyrkingsaktivitet i barnehager og administrasjonens forslag til tiltak til orientering.
4. Bydelsutvalget ber administrasjonen fortsette arbeidet med å vurdere muligheter for dyrkingsaktiviteter i bydelens parker, spesielt på Bjølsenbanen, Haarklous plass og Bjølsenparken barnepark.
5. Bydelsutvalget ber administrasjonen om å øke andelen nyttevekster i bydelens parker, der dette er forsvarlig ut i fra økonomiske og lokale hensyn.

BYDEL SAGENE

Helge Jagmann
bydelsdirektør

Godkjent og ekspedert elektronisk uten underskrift

Trykte vedlegg:

1. Miljø- og helsemessige fordeler med dyrking
2. Kartlegging av dyrkingsaktiviteter i bydelens barnehager

Vedlegg 1:

Miljø- og helsemessige fordeler med dyrking

- Hagearbeid har både psykiske og fysiske helsefremmende effekter, blant annet ved at man er i regelmessig aktivitet og er utendørs i dagslys.¹ Hagebruk har blitt anvendt som terapi innen psykiatrien siden slutten av 1700-tallet.²
- Grøntområder generelt har en positiv psykisk påvirkning på mennesker og bidrar bl.a. til å redusere stress og mentalt utslitthet, å redusere rekonvalesenstiden for syke mennesker³ og øke barns læreevne.⁴
- Dyrking av egen frukt, bær og grønnsaker kan føre til at man får et sunnere kosthold.
- Lokal matproduksjon reduserer energibruk, klimagassutslipp, sprøytemidler og vannforbruk knyttet til industriell produksjon av mat.⁵
- Dyrking av egen mat øker forståelsen og respekten for næringskjeden, som igjen kan føre til at mindre mat blir kastet. Det kan også føre til at man spiser mer sesongbasert mat, som har flere positive miljøeffekter ved at man sparer energi og klimagassutslipp knyttet til transport og produksjon av mat i land langt unna.
- Egendyrket mat kan ofte være av høyere kvalitet enn annen mat, fordi den unngår belastningen ved masseinnhøsting og transport.
- Økt vegetasjon kan binde CO₂.⁶
- Økt vegetasjon bidrar til å rense luften for giftstoffer (bl.a. svevestøv⁷).
- Økt vegetasjon demper støy.
- Økt vegetasjon styrker biomangfoldet, både ved bruk av forskjellige planter, og ved at plantene tiltrekker seg insekter, småkryp og fugler. Dette er spesielt viktig for humler og bier, som gjør en viktig jobb som pollinere for hele 84 % av våre plantearter. Seks av Norges 34 humlearter er utrydningstruet⁸ og en tredjedel av våre 200 bietyper er rødlistet. Mange land rundt om i verden, inkludert Norge, opplever en massiv "biedød" både av tamme og ville bier.^{9 10}
- Områder med jord og vegetasjon absorberer og fordøyer regnvann, som gjør at belastningen på avløpsnett, og dermed forurensningen i elver og hav, blir mindre. Dyrking på områder som ikke allerede er grønne er derfor et klimatilpasningstiltak, da det er framskrevet at Osloområdet vil komme til å få mer nedbør og mer intensive nedbørsepisoder i årene som kommer¹¹, og vi opplever allerede i dag at dette er en realitet vi må forholde oss til. Hvor mye regnvann som blir absorbert avhenger av jorddybden og type vegetasjon.

---

¹ Kilde: Gonzales, M.T. (2013) *Sansehager og terapeutisk hagebruk ved demenslidelser*. Plan 2/2013.

² Kilde: Ibid.

³ Kilde: Ibid.

⁴ Kilde: Presentasjon fra Dr. Erik Scärbäck 28.10.11 fra Sveriges landbruksuniversitet, som la fram forskningsresultater fra bl.a. Nilsson (2002), McCarney (1995), Ericsson (2003) og Grahn og Stigsdotter (2003).

⁵ Industriell / konvensjonell produksjon av mat krever store mengder energi til maskiner, oppvarming av drivhus, vasking og pakking, transport osv. I tillegg bruker monokulturer ofte mye sprøytemidler, samt vann i områder hvor dette kan være en begrenset ressurs. Kilde: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning. www.nilf.no. *Klimagassutslipp fra mat*. Publisert 15.11.11. Hentet 27.6.13.

⁶ CO₂, dvs. karbondioksid, er en av klimagassene, som betyr at den bidrar til drivhuseffekten og ved økte konsentrasjoner bidrar til globale klimaforandringer. Den forekommer naturlig i atmosfæren som en del av karbonkretsløpet, og tas opp av planter som en del av fotosyntesen. Den samme mengden karbon som plantene har trukket ut av luften blir igjen ført tilbake til atmosfæren når planten dør. Dvs. at dess mer vegetasjon vi har, dess mer CO₂ blir bundet i plantene, og slik kan man dempe drivhuseffekten.

⁷ Svevestøv, f.eks. PM10, er støvpartikler med en diameter mindre enn 10 µm, som ved inhalering bidrar til en rekke sykdommer som astma, bronkitt og hjerte- og karsykdommer. Svevestøv kommer hovedsakelig av vegtrafikk og olje- og vedfyring. Eldre og personer med hjerte-karsykdom, diabetes, astma og andre lungesykdommer er særlig vare for svevestøv. Barn og unge er også en sårbar gruppe.

⁸ Kilde: www.artsdatabanken.no. *Humlefabrikka*. Publisert 20.3.12. Hentet 27.6.13.

⁹ Kilde: Ødegaard, F. ved Norsk institutt for naturforskning (2009). *Ville bier og humler. Nyttige insekter i dramatisk tilbakegang*. Grevlingen 2/2009.

¹⁰ Kilde: www.forskning.no. *Vet for lite om humla*. Publisert 28.2.11. Hentet 27.6.13.

¹¹ Kilde: Det kongelige miljøverndepartementet. Meld. St. 33 (2012-2013). Klimatilpasning i Norge.

Vedlegg 2: Kartlegging av dyrkingsaktiviteter i bydelens barnehager

Navn	P/O	Dyrker inne (beskriv hva)	Dyrker ute (beskriv hva og hvor)	Hindringer / ønsker / andre kommentarer (evt.)
Askeladden	O	Ja, karse og gulrøtter	Blomster og bærbusker på egen eiendom. Har hatt parsell på Geitmyra, men det ble for langt unna.	Ønsker seg plantekasse på egen eiendom. Behov for mer kunnskap.
Bjølsen	O	Ja, bl.a. karse, tomat, erter. Noe av dette blir satt ut i bed på egen eiendom.	Har bed på egen eiendom og parsell på Geitmyra.	Vanskelig å vedlikeholde parsell på Geitmyra. Mangler engasjement blant de ansatte. Bedet på eget uteområde er enklere å holde i stand fordi det er i nærheten. Positiv til kurs, dette vil være med å øke engasjementet til de ansatte.
Bjøsendumpa	O	Ja, tomat, agurk, sukkererter	Nei	Har kun småbarnsavdeling (1-3 år) og mange av barna er små, så fokus i bhg nå er først og fremst å skape trygghet for disse. Utendørs dyrking har vært tatt opp blant de ansatte og de vil kanskje kunne gjøre noe etter hvert.
Bjøsenhellinga	O	Bhg er stengt for rehabilitering.	Bhg er stengt for rehabilitering.	Bhg er nå stengt for rehabilitering, vil åpne igjen april 2014. Har parsell på Geitmyra, som nå står brakk, men som sannsynligvis vil brukes igjen til neste år. Kan ikke svare på om de trenger noe.
Bjøsenparken	O	Ja, litt karse	Har parsell på Geitmyra.	Har parsell på Geitmyra. Dette går greit, men er avhengig av interesse fra de ansatte. Har ikke dyrking på egen grunn, fordi hele er dekket av asfalt. Kunne vært aktuelt med hjelp, f.eks. tilrettelegging for dyrking i kasser og mer kunnskap, men dette er avhengig av interesse fra de ansatte.
Dronning Louises	O	Ja, litt karse	Har parsell på Geitmyra.	Har parsell på Geitmyra og dette fungerer fint. Krever at noen av de ansatte ønsker å drive med dette. Har ikke dyrking på egen eiendom, da de er plaget av hærverk og at mange oppholder seg i barnehagen etter åpningstid. Har behov for redskaper. Har også behov for mer kunnskap.
Idun FUS	P	Nei	Nei	Idun FUS er en helt ny barnehage og driver derfor ikke med dyrking per dd. Skal kanskje ha noe på egen grunn etter hvert.
Kongsberggata	O	Nei	Har parsell på Geitmyra og krydderurter i bed på egen	Parsellen på Geitmyra fungerer fint og den brukes ofte. Har nå

			eiendom.	tilegnet seg en del kunnskap, men vil gjerne lære mer. Har behov for økonomisk støtte til innkjøp av frø.
Lilleborg	O	Ja, karse, blomster og gulrøtter	Har solbær, rips og stikkelsbær i hagen og tilgang på en eplehage. For langt unna Geitmyra til at det er aktuelt å ha parsell der.	Kunne ønske seg en opparbeidet hage med gjerde på egen eiendom, og gjerne et kurs for å lære mer om dyrking.
Lillohagen FUS	P	Nei	Nei	Bhg er helt ny og det er hovedgrunnen til at det ikke passer å drive med dyrking nå. Har ikke tatt stilling til om de vil drive med dyrking i fremtiden.
Lykketrollet Sagveien	P	Litt karse.	Nei. Kjente ikke til tilbud på Geitmyra.	Kan være aktuelt i fremtida hvis det blir tilrettelagt for det og faglederne er interessert. Må i så fall opparbeides på egen eiendom eller inne (vinduskarm) e.l.
Lykketrollet Uelands g.	P			
Lykketrollet Vogts g.	P			
Margarin-fabrikken	O	Ja, driver med oppal av planter som settes ut.	Har drivhus og kjøkkenhagen på egen grunn, i tillegg til bærbusker og frukttrær. Har også parsell på Geitmyra.	Har fått støtte fra Grønne Midler til å lage grønnsakshage og har hatt samarbeid med Oslo og omegn økologiske hagebrukslag. Alt fungerer fint. Har behov for økonomisk hjelp til innkjøp av jord.
Maridalsveien	O	Ja, driver med oppal av planter som settes ut.	Driver med dyrking på egen eiendom i grønnsakshage.	Ønsker å lage plantekasser i deler av bedet og kunne trenge hjelp med dette. Tar gjerne i mot kurs eller liknende for å få mer kunnskap.
Marihøna	P	Litt karse.	Nei.	Liten uteplass og litt dårlig bemannet. Liten familiebarnehage med kun små barn opp til 2,5 år. Vil ikke være aktuelt selv om de skulle få tilbud om hjelp.
Mor Gothjertas	O	Nei	Ja, har parsell på Geitmyra. Dyrker også jordbær og andre grønnsaker i kasser på egen eiendom. Har bærbusker på egen eiendom som barna er med å høste fra.	Ønsker seg kompostbinge, slik at barna kan være med å lære om nedbryting o.l.
Oskar Braatens	O	Ja, oppal av planter som settes ut	Har dyrkingsområde i Torshovdalen friområde i samarbeid med Bymiljøetaten. Dette har fungert fint og vil fortsette.	Har ikke noe dyrkingsområde på egen eiendom, den er ikke så egnet. Har vært ønske om pallekarmer, men har ikke kommet i gang. Interesse blant de ansatte. Kunne trengt litt oppstartshjelp.
Pontoppidan	O	Nei	Har parsell på Geitmyra.	Dyrker ikke på egen eiendom, da den har nesten ingen jord ☐ kun asfalt. Ønsker blomsterkasser på

				uteområdet. Interessert i mer kunnskap.
Ragnas hage	P	Ja, oppal av planter som settes ut	Har parsell på Geitmyra. Lager også honning med BYBI.	Ønsker å anlegge dyrkingsområde i en slak bakke med ulent terreng på egen eiendom, men mangler kunnskap om hvordan å anlegge en hage. Har noe kompetanse i foreldregruppa.
Riflegata	O	Nei	Har parsell på Geitmyra	Stor interesse fra foreldrene, og foreldrene er med å jobbe på parsellen. Høster og spiser grønnsaker i bhg. Vet ikke om det er behov for mer kunnskap hos de ansatte.
Ringnes park FUS	P	Ja, karse og solsikker	Nei	Ikke dyrking ute, pga. ikke tilrettelagt i uteområde, litt lite sol/lys og mangel på kunnskap og interesse hos personal. Kan være aktuelt med kurs og hjelp med utstyr o.l. til oppstart, f.eks. for dyrking i kasser. Et kurs vil kunne øke interessen hos personalet.
Sagene	O	Nei	Har etablert fem plantekasser på egen eiendom, pluss jordbær- og bringebærhage.	Har etablert plantekasser med støtte fra Grønne midler. Ønsker parsell på Geitmyra neste sesong pga. veiledning fra Oslo og omegn økologiske hagebrukslag. Skal delta på en workshop med OOØH og gå gjennom dyrking for hele året, frø, epler og andre frukter, matlagging.
Sandakerveien FUS	P	Nei	Nei	Ikke interesse for det. Ikke plass ute. Kan være interesse dersom det blir tilrettelagt for, men det må passe inn i deres planer. Kanskje kan økt kunnskap også gi økt interesse.
Thor Olsens	O	Nei	Har bærbusker og epletrær på egen eiendom.	Ikke interessert i å drive med dyrkingsaktiviteter.
Torshovgata	O	Ja, oppal av planter som settes ut.	Dyrker i kasser, og har bærbusker i på egen eiendom.	Måtte skifte jorda dette året pga. tungemetaller. Besøker Geitmyra ofte, men vil ikke ha parsell der pga lang avstand. Litt entusiasme for dyrking fra personalet. Ønsker opplæring / kurs.
Torshovhagen	P	Nei	Nei	Hadde tidligere hage på egen eiendom, men denne ble fjernet pga nye lekeapparater. Skal etablere en kjøkkenhage til neste år. Avhengig av kunnskap og interesse hos personalet.

				Interessert i kurs. Kjente ikke til tilbud på Geitmyra.
Torshovkirken	P	Ja, karse, blomster, tomater, squash	Nei.	Har veldig lite uteområde og har ikke plass til dyrkingsområde. Kjenner til tilbudet på Geitmyra, men har ikke kapasitet, i tillegg blir det vanskelig med mange små barn som trenger å sove mye. Kunne vært aktuelt å dyrke i kasser på egen eiendom, hvis de fikk hjelp til tilrettelegging. Kurs kunne vært interessant.
Torshovtoppen	O	Nei	Dyrker i 6 plantekasser 2x1m) på egen eiendom som en del av sin miljøfyrtårn satsing og pedagogisk opplegg. Har nylig etablert en krydderhage med andre spiselige planter.	Dyrker bl.a. poteter og gulrøtter som brukes i matlagging. Bruker matavfall til kompostering, og komposten i plantekassene. Ønsker ikke å dyrke på Geitmyra, da de får dekket behovet på egen eiendom. Interessert i kurs.
Vannvokterboligen	O	Nei	Har eget bed på eiendommen med blomster og grønnsaker. Har også frukttrær og bærbusker.	Siden Vannvokterboligen er et åpent område kommer publikum generelt og høster både i bed og av bær og frukt. Dette gjør at ikke barna får vært med å høste alt, fordi det forsvinner så fort.
Vøyensvingen	O	Nei	Har en liten kjøkkenhage på egen eiendom. Har også parsell på Geitmyra.	Har noen foreldre som er veldig engasjerte, som veileder i dyrkingsaktiviteter og tar vare på parsellen på sommeren. Noen av de ansatte som brenner mer enn andre for dyrking. Kan tenkte seg å ta et kurs dersom det blir aktuelt.
Åsenhagen	O	Nei	Nei	Har hatt dyrkingsaktiviteter før, men hadde problemer med vedlikehold. Ønsker ikke tilrettelegging.
Åsenhagen Åpen bhg	O	Nei	Nei	Ikke aktuelt pga. barnehagens organisering ☐ fokus på familier, samtaler osv.